

DVA POTOPISA Z LEVSTIKOVE POTI OD LITIJE DO ČATEŽA

Na Martinovo, ko so Dolenjci veseli

Bilo je 10. novembra letos. Mrzlo jutro, kot se za ta čas spodobi. Oblečeni in primerno obuti za dolgo pot startamo ob 7.15 iz Ivančne Gorice. Do Litije nas zapelje avtobus. Spotoma se prestejemo. Še kar zadovoljivo: štiri-deset dijakov družboslovne in ekonomske smeri 2. letnika, dva spremljevalca in mala Minka. Torej sami navdušenci, druge smo pustili doma.

Ko se prevalimo čez Bogenšperk v Smartno, že srečujemo prve popotnike. Hitro opravimo s startino, dobimo pohodne izkaznice z navodili in priponko, komaj je še časa za skupinski posnetek pred zapornico na startu in mladež neučakana že hiti... Od tu se je pred dobrimi 150 leti odpravil popotovat Levstik s prijateljem Radivojem. Večini je pot nova, le deloma jo poznamo iz njegovega potopisa. Pozorni smo na oznake LP – Levstikova pot in ni bojzani, da bi zašli. Kar dobro hodimo. Skupina se raztegne: umejši prednjačijo, drugi jim sledimo. Po poldruhi uri se na Libergi, prvi kontroli, najdemo, a prvi bi radi že naprej, drugi pomalicamo. Ko si noge odpočijemo, krenemo dalje. Vzpenjamo se. S kolego kramljava. Če sta pred davnimi leti Levstik in Radivoj na tej dolgi poti razmišljala o položaju slovenske proze in načrtovala njen razvoj, tudi midva ne moreva iz svoje kože. Pedagog sva. Pa ne tarnava o položaju šolstva in pedagoških delavcev. Škoda tako lepega dne za tisočkrat prečevane besede! Razmišljava o mladini. Saj ni res, da so naveličani, vsega siti, odsotni, brezvoljni in brezciljni ljudje! Ni zava drobne spomine iz svoje prakse. Konec koncev je kljub vsemu lepo biti učitelj. Saj pravzaprav učitelj ostane idealist ali pa ni več učitelj!

Na posekanih smrekah sedi Urban. Sam. Čaka me. »A to je tista lahka pot?!« je malo ironičen. Utrujen je, ker se pot ves čas vzpenja. Povem mu, kaj pravi Levstik oziroma ljudsko izročilo za ta kraj, od kod ime Grmada. Tu je 700 m nadmorske višine. Snega je ostalo še za nekaj kep. Desno zadaj pa se blešči beli grad Bogenšperk. Tudi sončni žarki nas sramežljivo božajo. Zdad pa navzdol čez Gobnik v Moravce k hiši Levstikove ljubezni Tone Zidarjeve po tretjo štampiljko. Vem, da nas od tod čaka dolga, zoprna pot po vijugasti cesti. Ponosna sem, ko hčerka zavrne povabilo, da bi se peljala. Nekdo jo posadi na konja. Nova izkušnja zanjo. Pa tudi naše noge postanejo lažje. Hm, temu kraju se pravi Tlaka. Ustrezno ime. Potem je vas Okrog – tudi pravo

ime. Žal, ena je že ura. Od daleč zaslišimo, da kulturni program že teče. Škoda, predolgo smo micalili. Še grizemo kolena, potem navzdol in že je Čatež. Na cilju smo. Srečni, nasmejani do ušes in si ne priznamo, da smo utrujeni. Vsi smo – zmagovalci!

BREDA KRAMAR

Še imamo čut za zgodovino

Jutranja megla, siva, turbna. Vendar pa je to jutro bilo nekaj posebnega. Ta dan ni bil navaden, enoličen dan, pač pa je vsaj zame pomenil dan sprostitve, uživanja v naravi in dan etnološkega spoznavanja koščka dežele na sončni strani Alp. Kako pa tudi ne, saj smo se odpravljali na Levstikovo pot od Litije preko različnih krajev vse do dolenskih gričev – do Čateža.

Pred štirimi leti je bil prvič organiziran množičen pohod po tej poti. Osnova pohodu pa je Levstikova knjiga Popotovanje od Litije do Čateža. Pisatelj se je s svojim prijateljem odpravil na to pot na Martinovo, ko iz mošta zori vino, nekje pred poldrugim stoletjem. V tem delu nam slika ljudi, opisuje pot, po kateri je hodil, zato njegovo delo uvrščamo med potopise. Vendar pa to ni bila njegova prvenstvena naloga. Na preprost, razumljiv način nam podaja svoje razmišljanje o slovtvu, jeziku, književnosti, zato je v to delo položil tudi svoj literarni program.

Ko po poti opazujem ljudi, njihove značaje, se sprašujem: »Smo se kaj spremenili od takrat? Ostajamo enaki?« Levstik opisuje ljudi kot precej vesele, saj ta dan posebno še kmetov in vinogradnikom veliko pomeni. Ljudje so se in se še vedno trudijo za rujno, žlahtno kapljico, ki v pravi meri prav poživlja razpoloženje.

Sonce je počasi že pokukalo skozi meglo, poživilo našo hojo in s prijateljem debatirava zdaj o tem, zdaj o onem. Počasi se bližamo okrepčevalni postaji. Dobimo čaj in si oddahnemo. Malo se ozrem in prisluhnem. Od nekdaj slišim neko štajersko burko, dolensko narečje, gorenjski govor. Spoznam, da nas naš čas še ni čisto prevzel, da še vedno imamo čut za zgodovino, običaje, navade. Ko gremo mimo neke zidanice, se okrog nje gnete precej ljudi in vsi hvalijo vino. Levstik je zapisal: »Kadar si v hramu, hvaliti ga moraš, če te prav za ušesom praska, sicer mu ne ugo-diš.« In tudi latinski pregovor »In vino veritas« nam pove, da se

ob takem dnevu še tako molčečemu človeku razveže jezik in se razgovori. Ob tem dnevu je Levstik spoznal ljudi, njihove težave in križe. Od tod tudi ena njegovih tez: »Opisuj ljudi, kakršne spoznaš, vendar tako, da se bodo v delu zlahka prepoznali, slovstvo pa naj služi ljudstvu za poduk in njegovo zabavo.«

zgodovinsko bogata je naša dežela. Pisatelj je dejal: »Dela je dosti, a ni moža, ki bi se ga lotil!« Sviri nas, da imamo precej snovi, le avtorjev nam primanjkuje. Kasneje pa se v realizmu dobro razvije slovenska književnost. »Bolj od poezije sta pomembni proza in dramatika, ki ju ljudstvo tudi lažje razume«, je dejal vrli pisatelj.

Kar se mene tiče, se s tem strinjam, kajti rajši imam prozo kot poezijo. Vendar smo ljudje različni, naš značaj je pisan kot mavrica in to nam nakaže tudi Levstik: »Pisatelj naj opisuje človekov značaj, dejanja, ne pa zunanjih lastnosti.«

Bližamo se k hiši Levstikove ljubezni, Tone Zidarjeve. Tu na Moravcah je tudi okrepčevalna postaja in prejem žiga. Srečam se s prijatelji iz osnovne šole in snidenje je pristrčno. Še bi sedeli in razpravljali, a se odpravimo do našega cilja – do Čateža. Od tod naprej je pot najbolj zoprna, zato se zatopim v misli in razmišljam o Levstikovi zadnji tezi, da naj bo

Posebno doživetje je bilo srečati »očeta naroda«, slovenskega predsednika Milana Kučana, ki se je, pohodnik med pohodniki, rad odzval prošnji za spominski avtogram.

v delih prikazan trden slovenski kmet, veljak ter še »kakovi posebnej«. Toda kako naj pisatelj predstavi mogočnega kmeta z gruntom, če pa smo imeli večino malih kmetov, ki so le životalirili in dneva v dan.

Iz daljave se že sliši glasba, premagamo še zadnji hrib in že smo na Čatežu. Vsi smo veseli, zadovoljni, vsak s svojimi vtisi. Ozrem se proti Zaplazu in pomi-

slim: »Spet nisem imel časa, da bi si to cerkev ogledal.«

Vzemimo si čas in ne dopustimo, da bi nas napredek, čas, razvoj povozil. Naj bo še več takih pešpotov, ohranimo svojo kulturo in zeleno Slovenijo tudi našim znancem. Taka je bila verjetno tudi Levstikova želja, ko je strnjeval svoje vtise s popotovanja.

ROBERT ŠKET

Piše dr. BORIS KUCHAR

Slovinci pravzaprav poznamo kar tri božiče, oziroma tri praznike s tem imenom. Praznik Kristusovega rojstva (25. december) je najbolj poznan božič. Drugi božič je Novo leto, praznik razglasenja Kristusovega rojstva – Sveti trije kralji pa so spet božič »mali božič«.

Toda božič in Novo leto nista bila vedno na sedanji datum, dolga stoletja je namreč trajalo, da se je uveljavil v cerkvi praznik Kristusovega rojstva. Še danes ni jasno, ali so ga uvedli leta 336 ali leta 354. Vzhodna cerkev je prvotno slavila le 6. januar kot praznik razglasenja Gospodovega, rimska cerkev pa se je dokončno sporazumela za noč od 24. na 25. december. Ta dan pa se je kril s poganskim praznikom rojstva nepremaganega sonca, ki so ga enako veselo praznovali kristjani in pogani. Zato se je cerkev odločila, da bi ta dan dogodek Kristusovega rojstva prekril pogansko čaščenje boga sonca. Dan zimskega sončnega obrata, 25. december je bil tudi rojstni dan Mitre, čaščenja vere, ki je iz Irana prišla v rimski imperij in je imela sonce za najvišje božanstvo. Poganske noveletne šege so počasi, v stoletjih prehajale na božič, ki ga je uradno razglasil na 25. december leta 354 (ali pa že leta 336) papež Liberij, ko je v Rimu sezidal kapelo božjega rojstva, ki je bolj znana kot bazilika Maria Maggiore. Ostali Evropi je bilo slavljenje božiča še neznano, saj je šele sidona v Mainzu leta 813 zapove-

NAŠE KORENINE

Tri slovenska božičevanja

dala prva božična praznovanja, kölnska sinoda pa je po rimskem vzorcu postavila začetek leta na 25. december. Šele z uvedboregorjanskega koledarja leta 1691, ki so ga v različnih državah različno uvedli, so tudi pri nas praznovali novo leto 1. januarja.

Dolgo je božič ostal le praznik, ki so ga obhajali samo v cerkvah. Te so bogato okrasili z zelenjem, v bogoslužja pa so vpletali božične prizore. Iz njih so se razvile znamenite božične igre, kolede in pesmi. Protestantizem je večjo skrb posvetil božični pesmi, protireformacija in pozneje barok pa sta pripomogla, da so približali božič družini. Dotlej samo cerkvena praznovanja so prenesli v kmečke in tudi meščanske domove.

Ljudstvo je cerkvene obrede in verske pripovedi oblikovalo po svoje in jih vključilo v domače okolje. Slovinci smo imeli svojo božično-noveletno koledro, svojo dramatiko. V našem koncu so jo razširjali skupaj z nošenjem Marije, matere novorojenega Jezuščka. Tako imamo starejše poročilo iz okolice Doba, ki nam zgornjo pravi, kako že devet dni pred božičem začno nositi Marijin kip od hiše do hiše. To je vaški kip, ki ga hranijo v cerkvi. Tiste dni pa ga prenašajo enkrat v eno, drugič v drugo hišo. Vaščani, ki sodelujejo pri tem, nosijo vsi svečke. Ob sedmih zvečer začnejo s prenašanjem. Ko gredo iz cerkve pojejo: Veselite se ljudje, sveti Jožef v mesto gre, ... (po napevu: Poslušajte vsi ljudje...).

Ko pridejo v vežo hiše, v katero so namenjeni, pa zapojejo: Le nikar ne ustrašite se... Kjer Marija je prišla...

Potem molijo rožvenec in litanije in to sami vaščani, brez duhovnika. Ko zapojejo: Zdad vsi skupaj poklekimo... pokleknejo in na besedilo:

Zdad vsi skupaj ustanimo in si svečice prižgimo... delajo vse tisto, o čemer poje pesem. S pesmijo: Marija rajša zdaj proti Betlehemu... zapuščajo eno in nesejo Marijo v drugo hišo.

Podobnih poročil o nošenju Marije še v letih po drugi svetovni vojni imamo še več iz okolice Stične, Sentvida in Doba. To je zvrst posebnih pobožnosti, ki jo je uvajala cerkev v božični čas, pri nas je dobila povsem ljudski značaj. V devetdnevnicah z dramatskim prizorom se je ljudstvo spominjalo potovanja noseče Marije in sv. Jožefa v Betlehem.

Iz podobnega božičnega dogodka so nastale tudi jaslvice, ki so jih v naših krajih postavljali v bohkov kot.

Božično drevesce tudi v naših krajih ni zelo stara navada. K nam je zašlo z nemškega protestantskega severa. Pred tem pa so hiše in celo dvorišča krasili z obilo zelenja. Na prva drevesca pa so, kot nam pove starejše sporočilo iz Hraštovega dola pri Dobu, obešali le jabaščka, kakšne štrukeljce, tičke iz testa, potem pa so jih pobrali in pojedli.

Božič je tudi v tem delu Dolenjske ostal tihi pristrčni praznik cerkve in družine, s kopicico skrivnostnih obredij, šeg in verovanj. Skrivnostna je sveta noč, lepi so spomini iz mladosti, ko je šla vsa družina k polnočnici. Tam v prejšnjem stoletju še z baklami, ki so jih nacepili iz suhega smrekovega ali borovega lesa. To so bili čudoviti prizori, ko so se lučke z vseh koncev zlivale k farni cerkvi. In ko so se oglasili zvonovi k polnočnici, so fantje z vseh koncev začeli streljati z možnarji, kot nam govorijo poročila iz Doba, Škocjana in Šmarja. In domov so s polnočnic vsi hite-li, saj so menili, da bo tisti, ki bo prvi doma, vse leto zdrav in močan. V toplo zakurjeni hiši je čakala belo

pogrnjena miza. Slovesno jo je pripravila mati. Pogrnila jo je z belo krušnico, prtujem, ki ga je skrbno izvezla in je bil že dolga leta pri hiši. Pod prt je položila božični kruh, znameniti poprtnik. Na mizi so bile še koline, še topli štruklji, potice in še druge dobrote. Nato pa je mati skuhala pravo obredno jed: mlečno kašo, v škocjanskih hribih pa sladko češpljevo kašo, bogato zalito s smetano. V Dobu in Sentvidu pa so lahko poprtnik, obredni božični kruh načeli šele na zadnji božič, to je na Sv. tri kralje. V Zagradcu pa so jedli ajdovo kašo, zakuhanu na svinjski juhi. Za božič pa je mati spekla »ulejčenko«, to je posebne vrste potica namazane s smetano in potresena s rozinami, z veliko sladkorja in cimeta. V Zagradcu in v sosednjem Žužemburku pa spekli za Sv. tri kralje poprtnik v obliki venca s tremi testnimi tičkami.

Nato je prišlo še novo leto, drugi božič s šegami in navadami podobnim božičnim. Na Silvestrov večer so gospodarji kadili po hiši in okrog hlevov. Miza je bila spet pogrnjena kot za božič. Na mizi je morala obvezno goreti luč, marsikje so pustili tudi polno skledo jedi za rajnike. V tej noči je bila vera o vračanju rajnikov živa. Spominjali samo se jih, tako kot še danes. V tej noči so veljali stari nazori o posebnih močeh, zato je bila to noč prerokovanj in vedeževanj z vlivanjem svinca, voska ali smote, z metanjem čevljev čez glavo in še z drugimi igrami, ki bi naj prerokovale usodo v novem letu.

Naj končam ta skromen opis številnih bogatih božičnih šeg z voščilom noveletnih kolednikov:

Tristo blagrov, tristo sreč... vam želi tudi

Dr. BORIS KUCHAR

Povezovalc z Bogom

25. december slavi zahodno krščanstvo kot rojstni dan Jezusa iz Nazareta, ki je po sklepu Nicejskega koncila pravi Bog in človek. Če si ta dan ogledamo iz zgodovinske perspektive, ugotovimo sledeče: 25. december je bil poganski dan rojstva sonca. Poganski astronomi so izračunali, da prične sonce znova pridobivati na svoji moči. Ko je rimski cesar Konstantin z Milanskim ediktom v 4. stol. priznal krščanstvu enakopraven položaj v takratni poganski veri, je nastalo nekakšno sinkretično zlivanje verskih prvin obeh religij. Kristjani so opuščali hebrejsko posvečevanje sobote kot sedmega dne, in se oprijemali nedelje, prvega dneva v tednu, ki je bil tudi dan počitka za pogane. Vse je bilo utemeljavano na verski filozofiji in prav v primeru 25. decembra je veljalo, da je Kristus sonce pravičnosti, ki razsvetljuje zemljo od vzhoda do zahoda. Tako je rojstvo sonca dobilo nov pokristjanjeni pomen. Postal je rojstni dan Zveličarja, Učitelja narodov, utelešenega Boga Jezusa iz Nazareta. Ne glede na zgodovinsko netočnost glede rojstva Jezusa, ki realno ni znan, ima božič v sebi drug pomen. Božič naj bi predstavljal spravo med nebom in zemljo, naj bi upajoče človeške duše popeljal v svet pobožanstvenja in tiste duhovne realizacije, ki v nas ljudeh oblikuje človeka po božji podobi. Tako pojmovanje božiča je blizu vsem tistim, ki jim vera ni samo znamenje pripadnosti neki določeni verski skupini, ampak povezovalc z Absolutom veselja – s transcendentnim Bogom. Vsem bralcem Naše skupnosti želim lepe, posvečene in poduhovljene božične praznike.

AVGUŠTIN KNAFELJ